

Bygga och bo

Bygga och bo

FATABUREN 2013

Bygga och bo

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2013

Red. Christina Westergren och Dan Waldetoft

FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har i dag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

Fataburen 2013
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare
Bildredaktör Marie Tornehave
Omslag och grafisk form Göran Eklund och Lena Eklund
Omslagsfoto Karl Erik Granath, © Nordiska museet

Tryckt hos Elanders NRS Tryckeri, Huskvarna 2013
ISSN 0348 97 1 x
ISBN 978 91 7108 563 4

Ikea i Älmhult. Ungt par väljer stilmöbler på 1960-talet.
Foto © Inter Ikea Systems B.V.

Möbler med stil och historia

En av de möbler som mellan 1955 och 1968 ingick i Ikeas sortiment var en kopia av en gustaviansk byrå av Georg Haupt i Nordiska museet. Det var långt ifrån bara Ikea som saluförde den. Denna och andra eftergjorda gustavianska intarsiamöbler, framför allt byråar, har tillverkats kommersiellt i tusentals exemplar. Med efterkrigstidens seriemässiga produktion har de blivit så vanliga att de med ett samlingsnamn kallas Hauptkopior, även om det inte alltid rör sig om kopior av ett original av Haupt.

Ursprunget till Hauptkopian går längre tillbaka i tiden. En förutsättning för dess existens var en estetisk uppvärdering av den svenska 1700-talskonsten, men även museernas samlande.

Ett idémässigt genombrott

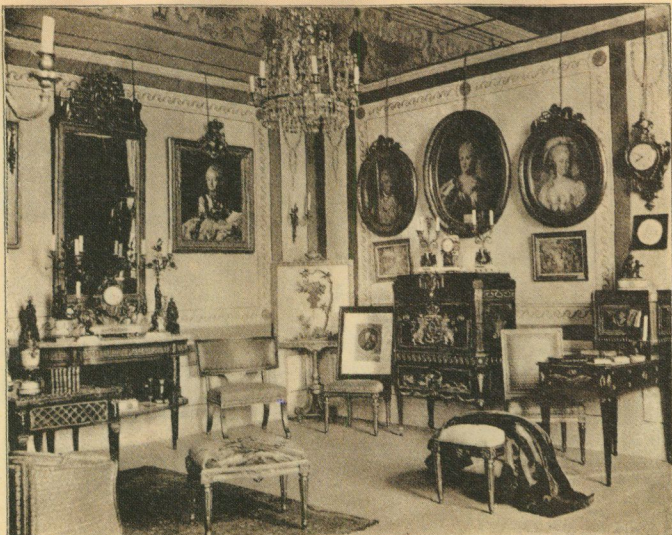
I dag betraktas den gustavianska möbel- och inredningskonsten som en självskriven del av det svenska kulturarvet. Georg Haupt (1741–1784) är förmodligen den mest kända av alla svenska möbelsnickare genom tiderna. Men vår bild av

ANNA WOMACK är konsthistoriker och intendent vid Nordiska museet med ansvar för möbelkultur och inredning.

1700-talet är relativt ny. Det var först i slutet av 1800-talet som konstteoretiker och museimän började uppvärdera den gustavianska stilen. Från att ha betraktats som något allmänt föråldrat, stelt och kyligt klassicistiskt, ja rent av svagt och omanligt, blev gustaviansk möbelkonst synonym med god smak på 1890-talet. De nya värderingarna lanserades som en del i samtidens nationsskapande tankar av aktörer knutna till Svenska Slöjdföreningen, nuvarande Svensk Form. I sökandet efter historiska rötter och olika nationella förebilder blev den återuppväckta gustavianska möbelkonsten *ett* sätt att manifestera en svensk identitet. Georg Haupt, som under mer än hundra år varit nästan helt bortglömd, kom nu att få en framskjuten plats i sammanhanget. Det bidrog till att lägga grunden för ett nytt inredningsmode där nytillverkade stilmöbler – mer eller mindre korrekta möbelkopior – blev ett tidstypiskt inslag i den 1700-talsvurm som växte sig allt starkare vid tiden runt förra sekelskiftet.

Ett nytt ideal formas

Bland konsthistoriker var intresset för det gustavianska redan etablerat när Svenska Slöjdföreningen och Nationalmuseum våren 1891 arrangerade en stor utställning om tidens konst, möbler och konsthantverk. Gustavianska utställningen blev startskottet för ett mer allmänt intresse och en viktig inspirationskälla. Slöjdföreningen gick i bräsch för att höja kvaliteten på den svenska konstindustrin. Genom att sprida kunskap om äldre konsthantverk ville föreningen erbjuda nya förebilder till gagn för en bättre formgivning. Och »man trodde sig hafva skäl till den förmodan, att den gustavianska ti-

Arkiv: P. W. Ekman

Från Gustavianska Utställningen

"HAGAKABINETTET"

Hagakabinetet i
Gustavianska utställ-
ningen 1891. Ur Svensk
konstslöjd 1891.

den mer än någon annan eger en viss dragningskraft på det nu lefvande släktet», skrev Slöjdföreningens sekreterare Ludvig Looström i sin artikel »Gustaviansk stil». I *Aftonbladet* 24/3 1891 betonade kollegan Erik Gustaf Folcker ytterligare det faktum att detta långt ifrån var en tillfällighet: »Den stil i möbler och innandekoration, som var för denna tid egendomlig [karaktäristisk], har ju i de sista åren åter kommit till heders; icke blott så till vida, att konstvännen prisa sig lycklig att ega dessa sirliga gamla byråer, sekretärer o.s.v., utan äfven så, att den moderna möbeltillverkningen med förkärlek hemtar sina

Sängkammare i
Gustavianska utställ-
ningen 1891. Foto ©
Nationalmuseum.

mönster från denna stil.« Idén om en gustaviansk utställning var med Looströms ord ett sätt att uppfylla Slöjdföreningens stadgar, att arbeta för »den svenska slöjdens tidsenliga utveckling samt smakens förädling«.

I fyra föremålstäta rumsinteriörer visades den gustavianska tidens möbelskatter och konstföremål för första gången samlat för en större allmänhet. För att skapa bilden av levande 1700-tal ingick olika miljöskapande föremål i scenografin. Några av utställningsfotografierna förmedlar en intimitet och en personlig när-

varo som bör ha tilltalat det sena 1800-talets besökare. Chefen för Nationalmuseum, Gustaf Upmark d.ä., i likhet med Ludvig Loostrom, fäste särskilt uppmärksamheten på praktmöblerna med intarsiadekor – byråar, sekretärer och bord.

Före utställningen var Georg Haupt känd endast av ett litet fåtal museimän och samlare. Den på sin tid även internationellt erkände hovsnickaren Haupt hade fallit i glömska i slutet av 1700-talet när man övergav den figurativa intarsiastilen för ett stramare mode med möbler i slät mahogny. För många besökare blev 1891 års utställning, med den omfattande samling originalmöbler som lånats in, sannolikt det första mötet med den gustavianska tidens praktmöbler. För utställningsmakarna var den lika mycket resultatet av en lyckad inventering av landets gustavianska lyxföremål som en nationell manifestation av en epok som nu fördes fram som den svenska möbelkonstens glansperiod.

Svenskt, sparsmakat, smakfullt

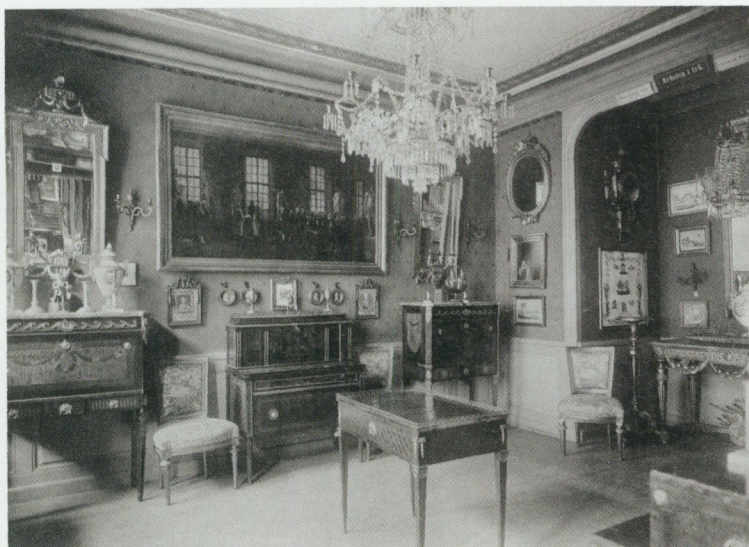
Möbler av Georg Haupt var väl representerade i utställningen. Hans möbelproduktion sågs som ett utmärkt exempel på den franska nyklassicismen transformerad till något självständigt och specifikt svenskt. Haupts särart, de väl avvägda proportionerna, föreningen av det måttfulla och det praktfulla i intarsiadekoration och i beslagsuppsättning fördes fram som möblernas högstående konstnärliga, och därmed mönsterbildande, styrka. Dessa Haupts egenskaper, som fördes fram som uttryck för det svenska, passade väl in i de värderingar av det nationella man då sökte. Av Slöjdföreningen lanserades Georg Haupt som stilens bästa representant. »Den gustavianska tidens främste konstsnickare» blev ett epitet som vann sympati

hos utställningsrecensenter och konstskribenter från 1890-talet och framåt. Slöjdföreningens publikationer, *Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen* och *Mönster för konstindustri och slöjd*, var viktiga forum och styrmedel för föreningens smakpropaganda. Mönsterritningar som visade interiörer, möbler och möbelbeslag publicerades av Slöjdföreningen och tidskriften *Svensk konstslöjd* i samband med utställningen.

Nyttan med museisamlingarna

Utställningen 1891 blev en brytpunkt, men den var inte det första konkreta beviset för att man hade börjat popularisera den gustavianska möbelkonsten. Ett intressant exempel på en museal vilja att samla den gustavianska tidens kulturarv fanns tidigt i Nordiska museet. Under 1880-talet hade museet bedrivit en intensiv föremålsinsamling av högreståndsföremål för att visa dem i de stilhistoriska rum som ordnades kronologiskt i museets dåvarande lokaler på Drottninggatan. Det gustavianska rummet presenterades för första gången i museets vägledning 1888. Då kunde Artur Hazelius redan räkna ett flertal in-tarsiamöbler av såväl Georg Haupt som andra gustavianska möbelsnickare till sina samlingar, möbler som i dag bildar kärnan i samlingen.

Hazelius var själv medlem i Svenska Slöjdföreningen och påverkad av den samtida debatten om behovet av ett svenskt konstindustrimuseum (eller konstslöjdmuseum med dåtidens språkbruk). Med begreppet konstindustrimuseum avsåg man vid den här tiden samlingar av äldre representativa föremål som man ansåg skulle kunna tjäna som studiematerial och inspirationskälla för att utveckla den moderna konstindustrin. Stilstudier av mu-

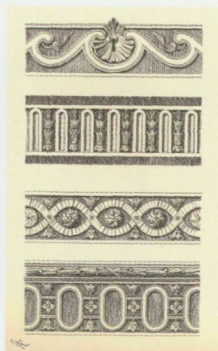
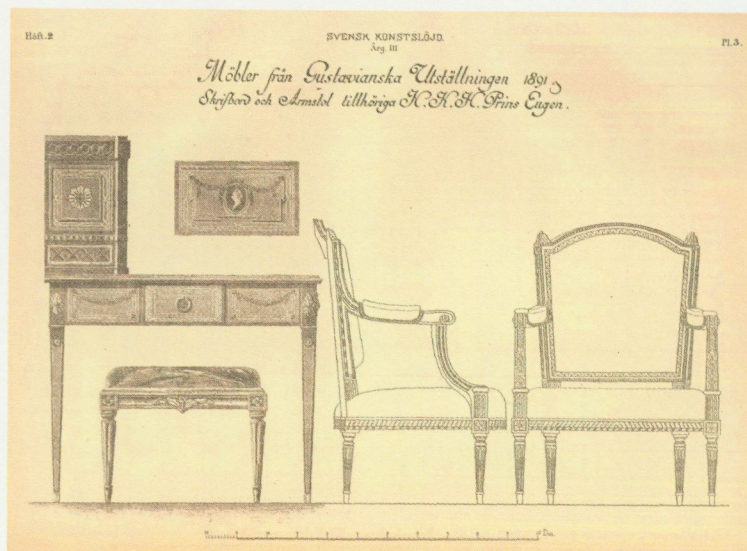
Gustavianska rummet i
Nordiska museets lokaler
på Drottninggatan på
1890-talet. Foto
© Nordiska museet.

seernas äldre föremål var en av grundpelarna i den nya konstindustrimuseitanken och de utgjorde ett viktigt inslag i mönsterritarnas och hantverkarnas lärande. I *Meddelanden från Nordiska museet* 1898 framhöll Hazelius på ett tidstypiskt sätt »att museets samlingar äro af utomordentlig vikt för utvecklingen af vår konstslöjd» och »det är att hoppas, att handtverkaren och konstslöjdidkaren alt mer lära sig ösa ur de källflöden, som sålunda för dem framvälla», i det han kallade museets »konstindustriella afdelning».

Kunskapsspridare och mönsterförlaga

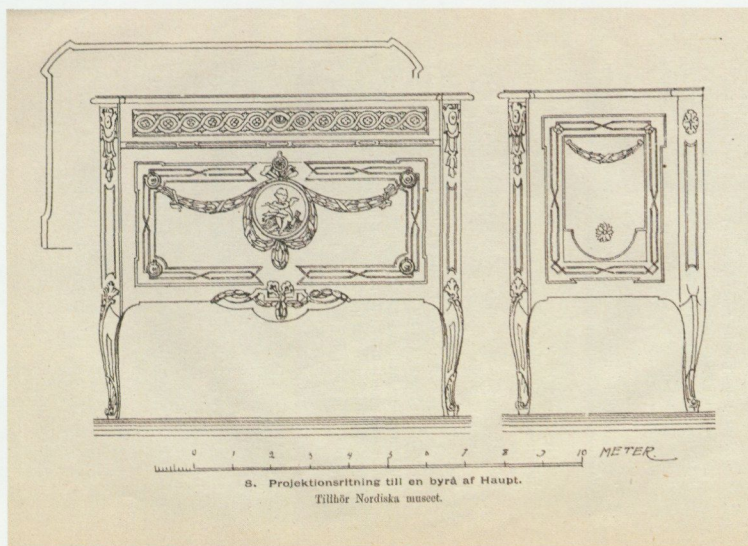
När intendenten för de kungliga konstsamlingarna John Böttiger skrev en monografi om Georg Haupt 1901, *Kungl. hofschatull-*

Uppmättningsritning i Svensk konstslöjd 1891 av gustavianska möbler utställda i Gustavianska utställningen. Nedan »Fyra beslag (friser) af förgylld brons på möbler från det Gustavianska tidehvarvet«. Teckning av Erland Heurlin i Svenska Slöjdföreningens Mönster för konstindustri och slöjd 1891.

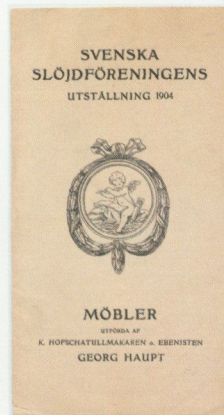
makaren och ebenisten Georg Haupt. En studie till 1700-talets konstslöjdshistoria, kunde en större läsekrets för första gången skapa sig en heltäckande bild av Haupt's möbelproduktion. Som den allra första monografin om en svensk möbelsnickare någonsin var Böttigers arbete om Haupt epokgörande. Monografin publicerades som 1902 års *Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen* och fick stor betydelse som forskningspresentation. Därutöver kom den att fungera som inspirationskälla och mönsterförlaga för möbeltillverkningen – både samtidens och framtidens. Bland annat innehöll den en beskrivande katalog med fotografiska planscher av närmare 40 av Haupt's signerade möbler.

Med forskningsrönen som grund tillägnades Haupt en egen utställning 1904 under Böttigers ledning. Återigen stod Svenska

Uppmättningsritning av Nordiska museets byrå i John Böttigers monografi om Georg Haupt 1901, publicerad i Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen 1902. Nedan utställningsfolder till Svenska Slöjdföreningens utställning om Georg Haupt 1904. På folderns framsida ses den flöjtspelande amori- nen från Nordiska museets byrå.

Slöjdföreningen som arrangör och precis som vid Gustavianska utställningen tretton år tidigare hade utställningen dubbla syften. Den skulle inte bara sprida kunskap om den svenska möbelkonsten, den låg även i linje med föreningens uppdrag att främja god svensk smak till nytta för den moderna tillverkningen. Till elever vid Tekniska skolans högre konstindustriella avdelning och Akademien för de fria konsterna, liksom till mönsteritare, gesäller och anställda hos Stockholms större möbelverkstäder delade man därför ut fria studiekort. För möbelsnickarna höll John Böttiger själv föredrag med de utställda möblerna som utgångspunkt.

Konnässörens val

Redan 1885, möjligen med Böttiger som rådgivare, förvärvade Artur Hazelius den numera berömda Hauptbyrå som har utgjort förlaga till en stor mängd kopior under 1900-talet. Som ett högklassigt exempel på gustaviansk snickarkonst lånades byrån in såväl till utställningen 1891 som till Hauptutställningen 1904. Byrån är en av de mest välexponerade möblerna i Nordiska museets samlingar. Genom hela 1900-talet har den varit utställd och gång på gång avbildats i möbellitteraturen för att illustrera gustaviansk praktmöbelkonst.

En amorin, en liten gosse förklädd till kärlekgud inskriven i en medaljong upphängd i lagerfestonger, var ett figurmotiv som ofta användes som intarsiadekor av Georg Haupt. Amörinen framställdes flöjtblåsande eller tecknande. Motivet, vars förlaga är fransk, uppmärksammades av Ludvig Looström som ett av Haupt's särskilda kännetecken redan i samband med utställningen 1891. Böttigers monografi bidrog i hög grad till att konkretisera och förstärka bilden.

Till det allra bästa Haupt hade åstadkommit räknade John Böttiger hans byrårar. Han ansåg att fyra av dem hörde till det

Nordiska museets byrå av Georg Haupt 1779. Byrån är förebild för flertalet av alla de Hauptkopior som har tillverkats under 1900-talet. T.v. detalj med flöjtspelande amorin. Foto Peter Segemark, © Nordiska museet.

En amorin, en liten gosse förklädd till kärleksgud inskriven i en medaljong upphängd i lagerfestonger, var ett figurmotiv som ofta användes som intarsiadekor av Georg Haupt. Amorigen framställdes flöjtblåsande eller tecknande. Motivet, vars förlaga är fransk, uppmärksammades av Ludvig Looström som ett av Haupts särskilda kännetecken redan i samband med utställningen 1891. Böttigers monografi bidrog i hög grad till att konkretisera och förstärka bilden.

Till det allra bästa Haupt hade åstadkommit räknade John Böttiger hans byråar. Han ansåg att fyra av dem hörde till det

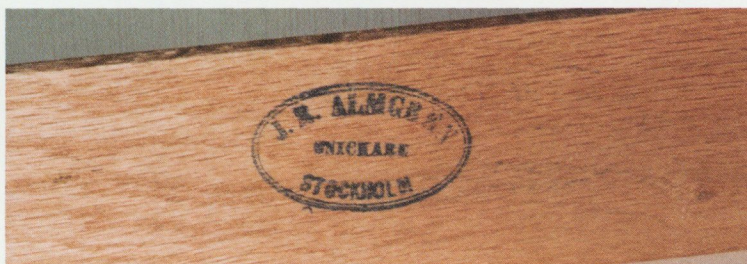
Nordiska museets byrå av Georg Haupt 1779. Byrån är förebild för flertalet av alla de Hauptkopior som har tillverkats under 1900-talet. T.v. detalj med flöjtspelande amorigen. Foto Peter Segemark, © Nordiska museet.

mest utsökta som hade tillverkats i Sverige, där »formernas fina måttförhållanden i förening med arbetets elegans i sin art äro verkliga praktstycken. Den afbildning af en Nordiska museet tillhörig piëce af detta slag torde utan kommentarer bekräfta mitt påstående.» Kanske satte han Nordiska museets byrå allra främst? Denna var den enda möbel som illustrerades med en uppmåtningsritning och en detaljskiss av medaljongen med den flöjtspelande amorinen. Byrån var således en perfekt förebild för den moderna möbeltillverkningen. Vid utställningen 1904 kom byrån återigen i fokus då motivet av den lille flöjtspelaren fanns med på utställningsfolderns framsida. Som Haupts specifika signum hade motivet även gjorts till hans kvalitetsmärke.

Gustavianskt för en ny tid

Hur konkretiserades då detta nyfunna 1700-talsideal i praktiken? I högborgerliga hem blev en gustaviansk salong mer regel än undantag på 1890-talet, ett mode och möbleringsmönster som dröjde sig kvar till långt fram på 1920-talet. Ett modernt salongsmöblemang kunde bestå av både antikviteter och nytillverkade stilmöbler. Uppfattningen om att enkelheten och elegansen i det gustavianska formspråket särskilt passade svensken fördes brett fram i både fack- och populärpressen. De eftergjorda gustavianska möblerna kan både ses som uttryck för en allmän modetrend och svar på sökandet efter en inhemsk identitet.

Efterbildningar av Haupts möbler – eller det som samtiden uppfattade som »Haupts stil» – fanns i hantverksmässig produktion vid tiden för 1897 års stora konst- och industriutställning. Utställningens möbelavdelning fick visserligen kritik för bristen

Johan Richard Almgrens
stämpel. Foto okänd.

på nytänkande, men samtidigt talade utställningsrecensenterna om möbelhantverkets blomstring och höga tekniska kvaliteter. Arkitekten Gustaf Lindgren, verksam i Slöjdföreningen, skrev att möblerna snarare var kopior än självständiga arbeten, men att de ändå hade »sin stora nytta«. Det var rätt, ansåg han, att vända sig till äldre konstperioder, särskilt till de »ädla nationella« förebilderna. Kopieringen verkade »såsom trädskola för utvecklingen af den tekniska yrkesskickligheten«. Men mönsterritaren måste ha fantasi, annars var stilkunskapen meningslös.

Framför allt väckte yrkessnickarnas arbeten stor beundran. Johan Richard Almgren (1834–1904) var en välkänd möbelsnickare verksam i Stockholm. Ett av hans bidrag, ett skrivbord, uppmärksammades i den officiella utställningsberättelsen som en »efterbildning af arbeten af Haupt«. Bordet var formgivet av mönsterritaren Daniel Carlsson. Här ingick modern formgivning förening med klassiserande former och inläggningar, vilket visar att Haupts möbler 1897 kunde återskapas fritt i förhållande till originalmöblerna. Det gustavianska kom i huvudsak till uttryck genom intarsiakompositionen, vilken dock som helhet betraktat var mönsterritarens egen tolkning av 1700-talet. Men i Almgrens produktion från tiden runt förra sekelskiftet

kan man även finna exempel på korrekt återgivna Hauptmöbler. Ytterligare ett skrivbord »efter originalarbete af Haupt« ställdes ut av konsthandlaren och möbelritaren Alfred Leonard Matsson, vilken även etablerat en firma för tillverkning av konstmöbler.

Eftergjorda Hauptmöbler återkom på flera större konstindustriutställningar under 1900-talets två första decennier. På världsutställningen i Paris 1900 fanns en kopia av en byrå av Haupt utställd i den franska möbelavdelningen. Den var tillverkad av den välrenommerade Parisfirman François Linke & Cie. Den franska firmans kopiering av en svensk möbel får tillskrivas en missuppfattning om vem som var byråns upphovsman: den exponerades som en kopia av nyklassicismens franska hovsnickare Jean Henri Riesener. Originalet bar Haupts signatur, men man hade uppenbarligen inte fäst någon vikt vid ett då okänt snickarnamn. Byrån fanns sedan 1882 i samlingarna på Victoria and Albert Museum i London. Under 1900-talet har byrån kopierats av flera svenska möbeltillverkare.

Två möbelsnickare i Stockholm

Lars Olsson Löfmark (1850–1927) och Gustaf Sahlholm (1860–1929) var två andra möbelsnickare som specialiserade sig på att efterbilda gustavianska intarsiamöbler. I början av 1900-talet hörde de till Stockholms möbelsnickarelit, i dag känner få till dem. De var medlemmar i Svenska Slöjdföreningen och kan betraktas som föreningens entreprenörer, de som gav konkret form åt ett nytt ideal. I möbelsnickarnas ordinarie arbete ingick möbelreparationer, vilket förutsatte kontakter med antikhandeln och privatsamlare. På så sätt förmedlades kunskapen om äldre möbelhantverk och tekniken att göra träinläggningar.

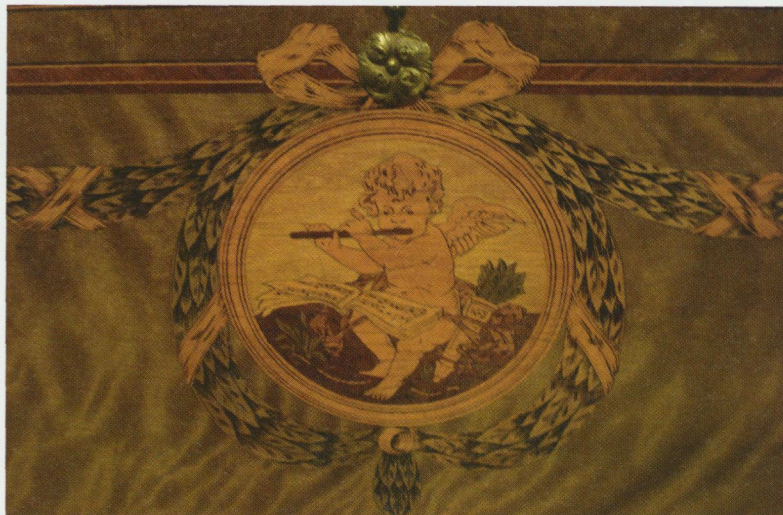
Men genom att komma originalmöblerna nära konfronterades de naturligtvis även med en ny gustaviansk formvärld.

Löfmark och Sahlholm har efterlämnat ett antal imponerande välgjorda efterbildningar där förlagorna hämtats från 1700-talets exklusiva intarsiamöbler, men det rör sig mer sällan om regelrätta kopior. I inläggningarna upprepas registret av gustaviansk dekor, som de behärskar väl, med fria tolkningar och dekorativa kompositioner av mer personlig karaktär. I vissa fall varieras originalmöblernas mått och proportioner. Man kan se en tydlig koppling till Georg Haupts möbler, men även till andra gustavianska möbelsnickare. De har signerat och i stor utsträckning även da-

Skrivbord av Lars
Olsson Löfmark 1904.
Foto © Bukowskis.

Intarsiadekoren med
en flöjtspelande amorin
finns på ett vitrinskåp
tillverkat av Gustaf
Sahlholm 1914.
Foto Anna Womack.

Bord i privat ägo av Gustaf Sahlholm
1916 och etiketten på bordet. Foto Peter
Segemark, © Nordiska museet.

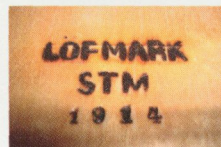
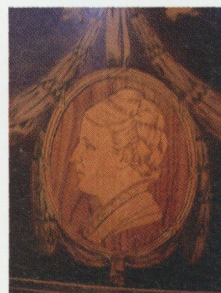

terat sina möbler och det är därför möjligt att få en uppfattning om deras produktion. Sättet att signera, med brännstämpel eller etikettsignatur, är ytterligare en tydlig blinkning mot 1700-talets hantverksmässiga möbeltillverkning. Uppenbarligen ville de betona sin yrkesroll och bandet till det förflutna.

På utställningen 1897 ställde Löfmark ut en byrå i gustaviansk stil. Om byrån kopierats i tron att den var av Haupt får vi inte veta. Den är snarare identisk med en byrå från 1780, signerad av Gottlieb Iwersson (nu i Röhsska museet). Det som skiljer kopian från originalet är beslagsuppsättningen och byråfasadens porträttmedaljong. I stället för det anonyma kvinnoporträtt som pryder originalet har Löfmark tidfäst sin byrå med ett porträtt av drottning Sofia.

Möbelsnickarna följde tidens ideal och trender men var i stor utsträckning redskap i händerna på sina uppdragsgivare. De som hade råd att förvärva originalmöbler från 1700-talet var inte sällan samma personer som beställde kopior, arbetskrävande och dyra beställningsarbeten som tillverkades mer eller mindre helt hantverksmässigt. Till ingenjören och storsamlaren Carl Robert Lamm utförde Gustaf Sahlholm flera möbler i gustaviansk stil. Ett interiörfotografi från 1906 från »skrivrummet på Näsby slott« visar på ett tydligt sätt hur intresset för Haupt omtolkades och gestaltades i ett högborgerligt hem strax efter sekelskiftet 1900. I rummet förenades flera av familjen Lamms originalmöbler av Haupt med nytillverkade glasade skåp i Haupts anda tillverkade av Sahlholm. Skåpens krönformer och beslagsfriser utgick med all säkerhet från rummets centralt placerade, ytterst exklusiva skrivbord med uppsats av Haupt. Sammantaget gav det inredningen en eftersökt »gustaviansk« helhetskaraktär.

Av bevarade och daterade möbler att döma framträder en väl-

Lars Olsson Löfmarks
profilporträtt av drottning Sofia och hans
tillverkarsignatur 1914.
Foto Anna Womack.

bekant motivkrets som tycks bli relativt frekvent återkommande under 1910-talet: medaljongen med Haupts flöjtspelande eller tecknande amorin. Amoringen som hos Haupt användes som huvudmotiv på möbelfasaden kan i 1910- och 1920-talens tolkningar appliceras såväl på nedre delen av ett vitrinskåp, på ett sybords bordsskiva som på en byrås fasad. Dessa tidiga Hauptkopior har sin egen estetik som avslöjar i vilken tid de är tillkomna. Därtill skiljer de sig såväl materialmässigt som snickaritekniskt från originalmöblerna. Det inre är lika välarbetat som det yttre, vilket bara undantagsvis är fallet med 1700-talsmöblerna.

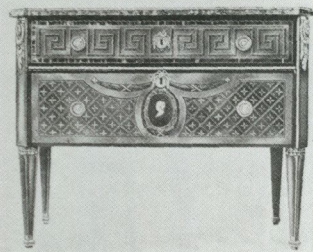
Byrå av Lars Olsson Löfmark 1916. Foto © Nils Börge.

Antika möbler, fria efterbildningar eller förstklassiga kopior

En av de ledande i Svenska Slöjdföreningen, Erik Gustaf Folcker, efterlyste en helt ny stil som skulle bryta mot det gamla. Han ansåg inte att det moderna möbelhantverket kunde utvecklas genom studier av museisamlingar. Att inreda med enstaka äldre möbler eller nytillverkade kopior hade han däremot inte något emot. Men de senare skulle vara just kopior, inte stilimitationer förvanskade med samtidens egna tillägg: »Nej, en nutilldags utförd stilmöbel måste vara en i det minsta trogen kopia af en gammal förebild«, deklarerade Folcker i samband med konstindustriutställningen på Djurgården 1909. Han refererade till den antikvitetsmani som hade funnits sedan några årtionden och bekräftade att de rena efterbildningarna tillverkades för att tillfredsställa efterfrågan på gamla möbler. Folcker beskrev en pågående »kopieringsindustri«, som bestod av två jämnt löpande linjer, dels den hantverksmässiga möbeltillverkningen av dyrbara salongsmöbler i ädla träslag med inläggningar, dels den »återuppväckta hemslöjden«, som producerade enklare, vanligen vitmålade möbler efter modeller från 1700-talet.

Bland NK:s ritningar i Nordiska museets arkiv finns möbel- och detaljritningar av Hauptkopior från omkring 1920, bland annat av den flöjtblåsande amorinen och den ovan nämnda Hauptbyrån från Victoria and Albert Museum. I likhet med NK var möbel- och inredningsföretagen Myrstedt & Stern och David Blomberg i Stockholm leverantörer av möbelkopior.

I takt med att möbelindustrin började rationaliseras under 1920-talet förändrades förutsättningarna för möbelproduktionen. För en kultiverad borgerlig kundkrets som ville inreda »antik« med nya möbler erbjöds nu även andra alternativ parallellt

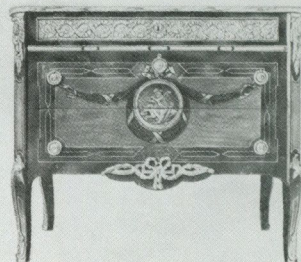
No 60.

Byrå, kop. efter original å Nord. Muséet.

Utförd i mahogny och jakaranda med rikliga inläggningar, förgyllda bronsbeslag samt marmorskiva.

Höjd 83 cm., bredd 100 cm.

Kr.

No 62.

Byrå, kop. efter Haupt (Nord. Muséet).

Utförd i mahogny och jakaranda med rikliga inläggningar, förgyllda bronsbeslag samt marmorskiva.

Höjd 83 cm., bredd 96 cm.

Kr.

Firman Harald Westerberg specialiserade sig på stilmöbler. Byråarna är kopior efter original i Nordiska museet. Ur Nya möbler i antika stilar, katalog 1923.

med möbelsnickarens kostsamma beställningsarbeten. För att svara mot den ökade efterfrågan på äldre möbler marknadsförde sig inredningsfirman Harald Westerberg i Linköping som en ny sorts återförsäljare av rena möbelkopior. Så här presenterades företaget i katalogen *Nya möbler i antika stilar* 1923:

»Intresset för antika möbler har stegrats i hög grad och som en följd därav har priserna stigit avsevärt. När ett nytt hem skall möbleras är ju ofta önskemålet att kunna få verkligt antika möbler, vilket torde vara synnerligen svårt att åstadkomma, åtminstone på en gång och under alla förhållanden ej utan avsevärda kostnader. Närmaste önskemålet är då att få möbleringen utförd

i antik stil, vilket ej heller alltid fallit sig så lätt, då några specialtillverkare av dylika möbler ej funnits. Man har varit hänvisad till närmaste möbelsnickare, vilken fått kopiera den ena möbelen efter den andra. Ett möblemanng hopbragt på detta sätt har nog många gånger ej motsvarat förväntningarna, vare sig i ekonomiskt eller praktiskt avseende.»

Möblerna som Harald Westerberg tillhandahöll tillverkades av »speciellt utbildade fackmän«, arbetet uppgavs vara såväl »förstklassigt« som »stilenligt« och priserna »ojämförligt låga«. Modellerna i katalogen hölls dessutom i lager. De fanns att få i många olika historiska stilar. I gustaviansk stil var – inte oväntat – »särskilt kopior av Haupt, Iwersson m fl« en av företagets specialiteter. Flera av intarsiamöblerna är kopior hämtade från Nordiska museets samlingar, bland annat Haupts byrå med den musicerande amorinen.

Året då den uppmärksammade Stockholmsutställningen gick av stapeln, 1930, skrev inredningstidskriften *Svenska hem i ord och bilder* att »antikvurmen grasserar värre än någonsin [...]». Särskilt för alla dem, som vid bosättning eller nyinredning av sina hem äro nog traditionsbundna, pietetsfulla eller minnesgoda [...] för att ej kunna besluta sig för funktionalismen [...] är inredningen med nya möbler i antika stilar den enda riktiga lösningen av heminredningsproblemet.« Då möblerades fortfarande de flesta borgerliga hemmen med antikviteter och stilmöbler. Författaren ondgjorde sig över alla dåliga och tvivelaktiga antika möbler som människor helt okritiskt köpte bara för att kunna möblera med antikviteter. Det var bättre att inreda med en förstklassigt utförd kopia, »en reproduktion av en förnämlig antik modell« än med dåligt restaurerade eller direkt fula antika möbler.

Kopior med rätt mått och tillverkarsignatur

Frågan om det pågående »antikvitetsnickeriet«, fria efterbildningar eller korrekta kopior, var ett återkommande och angeläget debattämne för intressenter i möbelbranschen under kommande decennier. En inredning byggd på gamla historiska stilar, möbelgarnityr och stilmöbler underkändes av företrädare för modernismen, men till den »enkla och sakliga« gustavianska stilen var inställningen mer positiv. En enstaka originalmöbel eller en välarbetad kopia ansågs – i enlighet med vad Folcker tidigare hade uttryckt – tvärtom passa väl in i en modern inredning. Huvudsaken var att man undvek det äldre sättet att möblera, med enhetliga möblemang i samma stil som gjorde inredningen statisk. Det vidhöll också en ny generation sakkunniga i museivärlden: »Det moderna möbleringssättet ger som bekant ganska stora möjligheter till variationer. Man har funnit, att exempelvis en gustaviansk byrå med fördel passar in i en i övrigt modern inredning utan att kontrasten därigenom blir alltför överväldigande«, skrev Nordiska museets intendent Marshall Lagerquist i branschtidningen *Möbelvärlden* 1945.

Marshall Lagerquist var väl insatt i ämnet, 1700-talets möbeltillverkning var hans eget expertområde. Eftersom originalmöblerna såldes till oöverstigliga priser var de möbler efter gamla, ofta museala, förebilder som erbjöds allmänheten ett utmärkt alternativ, menade han. I inredningssammanhang fyllde kopian likväl som originalet sin uppgift: »Estetiskt sett finns det ju intet eller bör i varje fall ej finnas något som skiljer dem åt, bortsett från originalets ouppnåeliga patina.« Men möbelindustrin hade ett stort ansvar. Trohet mot förlagan vad avsåg såväl mått, form, dekor och färg var helt nödvändig. Förutsättningen för att lyckas var en noggrann uppmätning av originalet, ansåg Lagerquist.

Dessutom borde varje kopia förses med tillverkarsignatur för att förhindra missförstånd i framtiden.

Men han noterade att många av de gustavianska byråarna och sekretärerna kopierades endast utifrån fotografier och att en ständigt stigande efterfrågan på möbelkopior hade gjort tillverkningen nästan »industriell«. I en del fall kunde man inte tala om kopior, det handlade snarare om slarvigt tillverkade »pastischer«, fria efterbildningar som inte borde existera. Måtten stämde inte med originalens och intarsians färger var slumpmässigt valda. Men han ansåg även att det fanns tillverkare som lyckats förmedla 1700-talsmöblernas kvaliteter.

I artikeln »Stilmöblernas problem« 1949 återkom *Möbelvärlden* med krav från möbelhandeln för att främja tillverkningen av korrekta kopior och motverka avarter. Förslaget gick ut på att tillverkaren vid försäljningen till möbelhandeln »lämnade en beskrivning på efter vilken möbel han gjort sin kopia, vare sig han funnit originalet på ett museum, i ett privathem, eller på annat sätt skaffat sig tillgång till en god förebild«.

Från exklusiv beställningsmöbel till masstillverkad folkmöbel

1952 var året för en ny utställning om Georg Haupts möbler, *Georg Haupt – Ébéniste du Roi*, denna gång på Nordiska museet med Marshall Lagerquist som kommissarie. Att intresset var stort vittnar det stora antalet besökare om. Närmare 15 000 personer besökte utställningen. Tre år senare började Ikea sälja sin Hauptkopia, modell »Haupt N.M.«, efter Nordiska museets original.

Huvudparten av de möbelindustriföretag som specialiserade sig på fanerade stilmöbler under 1940-, 50- och 60-talen

HAUPT N.M.

HAUPT N. M.

Denna vackra Hauptmodell är tillverkad helt hantverkarsågat efter original på Nordiska Museet i Stockholm. Lätt märkt till de fina inläggningarna i lind, limba, buxbom, lönn, päron, jakaranda, valnöt, rosen trä, kubamahogny och rökad björk. Ben i röjakaranda. Antikbehandlade, helgjutna mässingsbeslag. Haupt N. M. är uppbyggd av högsta kvalitet, lamell, Byrån är fanerad och ytbehandlad även inuti. Tre låsbara lådor i skiv, skiva i flammig marmor. Utvändigt är Haupt N.M. bonad i träslagens naturliga färger. Varje byrå är signerad. Vikt 75 kg.

Haupt N. M. byrå är 82 cm hög, 95 cm bred och 51 cm djup.
41755 pris endast (inkl. oms) kronor 910.—
Haupt finns också i en mycket stor modell. Begär offert från vår Kundtjänstavdelning.

LOUIS XVI

Intarsien är utförd i almrot, limba, parebarosa och gull lind, ben och friser i ostindisk jakaranda, rutorna av bubinga och ådern av buxbom och svart päron. Alla dessa träslag är bonade i sina naturliga färger. Byrån Louis XVI är helt hantverkarsågat tillverkad i lamell. Helgjutna beslag av mässing i sargen och på benen. De båda lådorna är låsbara. Varje byrå är signerad.

Louis XVI byrå är 74 cm hög, 80 cm bred och 44 cm djup. Skiva i vacker flammig marmor. Vikt 41 kg.
41835 pris endast (inkl. oms) kronor 445.—

LOUISE

Halbyrå i gammal vacker stil, tillverkad med svängda gavlar och svängd framsida, 2 lådor med lås. Mahognyfaner i rutor med åder och lönn på såväl framsida som gavlar, frisen på lådorna i jakaranda, handkuren sockel och skiva i grå- eller brunflämig marmor. Byrå Louise är 72 cm bred, 35 cm djup och 68 cm hög. Vikt 32 kg.

41840 pris endast (inkl. oms) kronor 329.—

Byrå Louise B som föregående men i något enklare utförande med slät gavel i mahogny. Bredd 62 cm, djup 34 cm och höjd 66 cm. Vikt 25 kg.
41841 pris endast (inkl. oms) kronor 262.—

Byrå Louise C som närmast föregående med raka sidor i vackert rutfaner med åder och frisa.
41842 pris endast (inkl. oms) kronor 276.—

KOLONIAL

KOLONIAL

Mörkbetsad mahogny i byrån Kolonial liksom möbelen på sidan 174. S åt lådor, invändigt fanerade i björk och ytbehandlade, försedda med metallhandtag. De tre översta är inv. 70x37x11,5 cm medan de nedre är 18,5 cm djupa. Svarvade, monterbara ben. 110 cm hög, 82 cm bred och 46 cm djup. Benhöjd 19 cm. Vikt 28 kg.
39220 pris (inkl. oms) kronor 420.—

LOUIS XVI

LOUISE

Order i god tid

Vår lagerkapacitet torde vara den största i landet med över miljonen enheter. Men efterfrågan är stor och särskilt under höstmånaderna är det ofta svårt att hinna med. Att tillverka möbler tar lång tid — det är oerhört många bearbetningsprocesser som råvaran skall gå igenom. För att undvika leveransförseningar ber vi Er att sända in order i så god tid som möjligt — angiv på ordern när leverans önskas. På det sättet får vi bättre möjlighet att planera in Er order i produktion och distribution och uppfylla Era önskemål även när det gäller leveranstid.

Modell »Haupt N.M.« efter Nordiska museets original salufördes av Ikea mellan 1955 och 1968. 1955 kostade byrån 750 kronor. Ur Ikea:s katalog 1962.

återfanns i huvudsak på mindre industriorter i Småland, Östergötland och Västergötland, där det sedan sekelskiftet fanns en etablerad snickeritradition. Ewald Hermansson, medlem av Vetlanda hantverks- och industriförening, var en av de snickare som tillverkade »Haupt NM« för Ikea och signerade sina kopior med tillverkarnamn. Även firman Allt i trä utför Motala (från 1963 Östergyllens möbelindustri) levererade »Haupt NM« till Ikea, men även till andra återförsäljare ute i landet. Mjölby Intarsia inriktade sig på fabriksmässig intarsia-

tillverkning för såväl moderna möbler som stilmöbler, men de tillverkade även färdiga möbler, bland annat Hauptkopior. Ett företag med en omfattande produktion av eftergjorda intarsiamöbler var Gustavianska Möbler som startade sin verksamhet i slutet av 1940-talet i Onslunda utanför Tomelilla. Hauptkopior tillverkades i många olika utföranden. Carl Löfving & Söner i Tibro i Västergötland erbjöd ett stort utbud av gustavianska intarsiamöbler av hög kvalitet. I bevarade möbelkataloger från 1950- och 1960-talen är flera av kopiorna från Nordiska museets samlingar – man hänvisar till och med till föremålets inventarie-nummer.

Med de lagerhållna och seriemässigt tillverkade Hauptkopiorna standardiserades utbudet i möbelhandeln. Ett antal återkommande modeller hämtade från Nordiska museets samlingar förstärker bilden av museet som stilbildare på möbelområdet. Vid sidan av Böttigers Hauptmonografi finns andra publikationer som sannolikt har bidragit till originalens popularitet i kopieringssammanhang. Här bör Gustaf Upmark d.y.s *Möbler i afdelningen för de högre stånden* nämnas. När den utkom 1912 var den det allra första översiktsverket över svensk möbelhistoria. Några av museets möbler visades i akvarellerade färgplanscher utförda av Emelie von Walterstorff. I början av 1930-talet publicerades den mera kända *Nordiska museets möbler från svenska herremanshem* av Sigurd Wallin.

Småborgerligt och smaklöst?

1900-talets stilmöbler – alla kategorier – har levt sitt eget liv vid sidan av den progressiva möbelkonsten och är i det närmaste helt osynliga såväl i möbellitteraturen som i museernas

möbelsamlingar. Som representanter för det tillbakablickande och stilefterhärmande har de ofta anonymiserats och nedvärderats. Eftersom »möbelkopior» inte värderas högt varken kulturellt eller ekonomiskt löper de risk att helt förbises. Småborgerligt och vulgärt – så har efterkrigstidens massproducerade Hauptkopior beskrivits av både möbelhistoriker och en estetiskt medveten allmänhet. Vecko- och stadsauktionernas rika försäljningsutbud vittnar om att dagens unga eller medelålders inte vill behålla far- och morföräldrarnas serietillverkade möbelkopia.

År 2007 förvärvade Nordiska museet en Hauptkopia tillverkad på 1960- eller 1970-talet av Östergyllens möbelindustri efter museets eget välkända original. Med stomme delvis av lamell och lådbottnar av plywood skiljer sig kopian materialmässigt väsentligt från originalet. Den fanerade ytan har behandlats med cellulosalack och beslagen har antikpatinerats för att få ett ålderdomligt utseende. Haulpts vita marmorskiva har bytts ut mot en skiva av brun- och vitspräcklig marmor. Och den finkänsligt arbetade gravyren – den som får intarsiadekoren på Haulpts möbler att framstå så levande – har rationaliserats bort. Samtidigt är det ett av de mest konkreta exemplen på hur ett exklusivt 1700-talssoriginal populariseras, förenklas och masstillverkas men tydligt behåller kopplingen till sin förlaga.

Ännu i dag får intresset för gustavianska möbler sin näring av de smakfostringsideal som fördes fram av Svenska Slöjdföreningen, med Georg Haupt som ett särskilt kraftfullt dragplåster i lanseringen av stilen. Kopior av Haulpts möbler visar hur skiften i uppfattningar och synsätt i slutet av 1800-talet har gjort tydliga avtryck i 1900-talets materiella möbelkultur. Stiligt eller stillöst? Hauptkopiorna är trots allt ett stycke svensk möbelhistoria.

Hauptkopia från 1960- eller 1970-talet efter Nordiska museets berömda original. Kopian tillverkad vid Östergyllens möbelindustri i Motala. T.v. detalj.
Foto Mats Landin, © Nordiska museet.